

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ПЕРЕВІРКИ ДОСТОВІРНОСТІ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ПІДЛЯГАЄ ПРОДАЖУ

Обґрунтовано необхідність проведення незалежного аудиту достовірності виконаної оцінки вартості підприємства. Розкрито особливості та послідовність його здійснення

Ключові слова: підприємство, бізнес, оцінка, вартість, звіт, аудит

В Україні протягом останніх років значно розширюється коло користувачів аудиторських послуг, для яких стає актуальною перевірка достовірності виконаної оцінки вартості майна. Практика вказує на необхідність проведення незалежного аудиту даного питання у зв'язку з тим, що все частіше оцінка виконується як за ініціативи власника, так і за вимогами інвесторів, кредиторів, покупців.

Оцінку вартості підприємства не лише відносять до найбільш складних фінансових питань, але й часто вона стає причиною конфлікту інтересів різних зацікавлених сторін: покупців та продавців, керівництва та інвесторів, держави та майбутніх власників майна. У таких випадках без незалежної перевірки правильності визначеної ціни не обійтись. В результаті формується попит на новий вид аудиторських послуг: підтвердження достовірності здійсненої оцінки вартості підприємства або бізнесу в цілому.

Незважаючи на актуальність, дане питання не знаходить належного висвітлення в науковому середовищі. На даний час в Україні відсутні праці, які би описували особливості виконання аудиту підтвердження достовірності встановленої оцінювачами вартості майна.

Значною проблемою також є відсутність будь-яких нормативно-правових документів, які би регулювали порядок здійснення аудиту в цьому напрямку. Методику його проведення ще потрібно досліджувати та випробовувати, удосконалювати у міру набутого практичного досвіду. Однак, виходячи із завдань та вимог до оцінювання вартості майна, у даній статті буде запропоновано основні етапи незалежної перевірки виконаної оцінки підприємства.

Як показує практичний досвід, важливо розділяти такі об'єкти оцінки: підприємство, цілісний майновий комплекс, бізнес. На даний час існує певна неузгодженість між Законом України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні", національними стандартами оцінки майна та міжнародними стандартами оцінки. Так в Україні, на відміну від зарубіжної практики, чітко не прописано порядок виконання оцінки бізнесу не зазначені також і основні його відмінності від інших матеріальних та нематеріальних об'єктів оцінки. Як наслідок у науковій літературі, говорячи про оціночну діяльність, часто ототожнюють підприємство та бізнес, що невірно.

У згаданому Законі бізнес не вказується у якості об'єкта оцінки й не входить до термінології. В Національному стандарті № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав" його виділяють як окремий об'єкт, зокрема тут сказано, що бізнес – це певна господарська діяльність, яка провадиться або планується для провадження з використанням активів цілісного майнового комплексу [6].

У цьому ж стандарті зазначено: "Цілісними майновими комплексами є підприємства, а також їх структурні підрозділи (цехи, виробництва, дільниці тощо), які можуть бути виділені в установленому порядку в самостійні об'єкти з подальшим складанням відповідного балансу і можуть бути зареєстровані як самостійні суб'єкти господарської діяльності... Цілісний майновий комплекс – це об'єкти оцінки, сукупність активів яких дає змогу провадити певну господарську діяльність" [6].

З цього випливає, що бізнесом є не цілісний майновий комплекс і не підприємство, а діяльність, тоді як цілісний майновий комплекс є сукупністю матеріальної та нематеріальної форм.

Існують деякі суперечності і в національному стандарті № 3 "Оцінка цілісних майнових комплексів", де бізнес не входить до переліку об'єктів оцінки, а цілісний майновий комплекс вже не прирівнюють до підприємства: "З метою проведення оцінки цілісного майнового комплексу необхідно здійснити: аналіз організаційно-правової форми підприємства, цілісний майновий комплекс якого оцінюється...", "Оцінка окремих видів цілісних майнових комплексів проводиться з урахуванням особливостей діяльності підприємств, що функціонують на їх основі". Підприємство розглядається не просто як майно, а з урахуванням організаційно-правової форми діяльності та особливостей його функціонування як бізнесу. При цьому оцінка самого бізнесу жодним документом національного законодавства з оцінки не передбачається, що дає можливість оцінювачам самостійно додавати до вартості підприємства, яке складає матеріальну та правову основу, вартість нематеріальних об'єктів, які не вважаються активом, але приносять дохід. Варто відзначити, що бізнес – особливе явище, він може об'єднувати декілька підприємств, може вестись без створення юридичної особи, іноді взагалі не має майнового комплексу, але з врахуванням зовнішніх зв'язків, напрацьованих з роками, становить окрему цінність. Це і буде визначати різницю його вартості та вартості підприємства [1].

Таким чином, оцінка бізнесу потребує іншого сполучення традиційних результатних, порівняльних і витратних підходів та використання конкретних методів оцінки саме бізнесу [1].

Отже, з метою проведення незалежного аудиту виконаної оцінки вартості певного об'єкта в першу чергу потрібно чітко визначити з чим саме матиме справу аудитор, оскільки від цього буде залежати не лише обсяг питань, які мали бути охоплені оцінювачем, але й доречність використаних методів.

Оцінка підприємства – це визначення вартості підприємства як майнового комплексу, здатного приносити прибуток. Під час проведення оцінки встановлюється ціна всіх активів: нерухомого майна, фінансових вкладень, машин і устаткування, складських запасів, нематеріальних активів. На підставі виконаного аналізу визначається ринкова ціна підприємства, здатного приносити прибуток його власникам.

Однак, як і у всіх сферах економічних відносин, у цьому випадку до уваги теж слід брати людський фактор. Неможна виключати ймовірності навмисних зловживань, фальсифікування вихідних даних для проведення оцінки, адже вона ґрунтується на інформації, яку надає експерту-оцінювачу керівництво (та/або бухгалтері і економісти) самого ж підприємства. Вони можуть виступати зацікавленими особами у створенні того чи іншого висновку. Цілком реальною є змова оцінювача та покупця у випадках приватизації державного майна. Незалежний аудит оцінки вартості в останньому випадку, на нашу думку, повинен бути обов'язковим [2].

Згаданий напрямок аудиту повинен носити незалежний характер, здійснювати його можна із залученням експерта-оцінювача як кваліфікованого фахівця, або самостійно аудитором, за умов наявності у нього відповідних знань.

Якщо говорити про купівлю-продаж підприємства або бізнесу в цілому, то найактуальнішими питаннями, при яких необхідна незалежна перевірка заявленої вартості є:

– здійснення операцій купівлі-продажу підприємства чи бізнесу цілком (продаж діючого бізнесу, без попереднього підтвердження достовірності його оцінки в сучасних умовах господарювання неможливий);

– здійснення операцій купівлі-продажу частки (нерідко виникає необхідність у перевірці оцінки підприємства для підписання договору, що встановлює долі співвласників або для його розірвання);

– здійснення операцій купівлі-продажу акцій (для ухвалення обґрунтованого інвестиційного рішення необхідно точно оцінити вартість підприємства і окрему частку власності, яка припадає на пакет акцій, що купується, а також можливі майбутні доходи).

Процес оцінки – це складне трудові завдання і оцінювачі часто намагаються витратити якомога менше часу та зусиль для пошуку всієї необхідної інформації, вибору методів оцінки. На практиці трапляються випадки, коли вартість одного й того ж об'єкта, здійснена різними оцінювачами, значно відрізняється [2].

З метою захисту інтересів особи, яка використовує результати оцінки майна для прийняття рішень, законодавством передбачено проведення рецензування звіту про оцінку, яку виконують рецензенти, що працюють в апараті Фонду державного майна України. Для цього звіт разом із супровідними та іншими документами з питань здійснення оцінки направляють до структурного підрозділу оціночної діяльності Фонду державного майна України (або відповідних структурних підрозділів регіональних відділень). Однак практика показує, що такий вид контролю за якістю оціночної діяльності в Україні має ряд суттєвих недоліків порівняно із незалежним аудитом даного питання. Так, останній дає можливість, в першу чергу, забезпечити повну конфіденційність, дозволяє всесторонньо підійти до вивчення об'єкту дослідження, перевірити не лише правильність виконаної оцінки підприємства, доцільність обраних методів, але й підтвердити достовірність інформації, на основі якої експерт-оцінювач сформував остаточні висновки.

Складність визначення ринкової вартості підприємства полягає у необхідності проведення системних розрахунків і узгодження таких основних показників: вартості всіх активів підприємства, його ринкової позиції та конкурентоспроможності, ефективності розподілу та використання виробничих ресурсів, якості господарських процесів тощо. Найважче оцінити інтелектуальний капітал, а саме: напрацьоване коло клієнтів, розроблену нормативно-технічну і технологічну документацію, професійний рівень персоналу підприємства. Процес оцінки – це складне трудові завдання і оцінювачі часто намагаються витратити якомога менше часу та зусиль для пошуку всієї необхідної інформації, вибору методів оцінки.

Важливо врахувати, що кожне підприємство має свою особливу структуру, котра залежить від виду його діяльності, а тому потрібно правильно обирати метод визначення ринкової вартості.

Виходячи із завдань та етапів виконання оцінки вартості підприємства, ми пропонуємо послідовність проведення аудиту, за якої необхідно:

1. Підтвердити право оцінювача на здійснення оціночної діяльності, зокрема чи дійсним є його кваліфікаційне свідоцтво, а також перевірити усю необхідну інформацію у державному реєстрі оцінювачів;

2. Встановити термін дії звіту про оцінку майна та висновку про вартість майна.

3. Узгодити із замовником оцінки мету, яку він поставив для експертного опитування. Оскільки від точності її формулювання залежить ефективність і своєчасність виконання експертами поставленого перед ними завдання. Після цього аудитор слід з'ясувати, чи дотримувались оцінювачі висунутих вимог;

4. Визначити якість основного складу групи експертів адже їх склад залежить від специфіки оцінюваних об'єктів. Експерти повинні бути фахівцями в тій галузі, де здійснює свою діяльність замовник. Така інформація дозволить аудитору встановити рівень достовірності проведеної оцінки, вкаже аспекти на які слід звернути увагу при перевірці;

5. Оцінити правильність укладених договорів з експертами про умови праці та її оплати, рівень виконання умов договору;

6. Встановити достовірність даних, що використовувались для проведення оцінки, оскільки на підприємстві, котре підлягало оцінюванню могли бути представлені дані заздалегідь відкориговані на користь зацікавленої сторони (особливо у випадках купівлі-продажу чи приватизації);

7. Провести інвентаризацію майна підприємства. За допомогою інвентаризації виявляється фактична наявність основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, цінних паперів, грошових коштів, інших активів у натурі та перевіряється їх відповідність даним бухгалтерського обліку, визначається їх реальна вартість;

8. Встановити якість розробленого й затвердженого технічного завдання на проведення експертного дослідження;

9. З'ясувати наскільки ретельно проведено збір експертної інформації;

10. Переконались у правильності виконаного аналізу експертної інформації, підтвердити доречність обраних методів оцінювання;

11. Підтвердити або спростувати достовірність інформації викладеної у звіті про оціночну вартість об'єкта.

Залежно від джерел отримання інформації, що використовується аудитором для перевірки виконаної оцінки її можна класифікувати на:

– вихідну інформацію, отриману безпосередньо аудитором з даних фінансового обліку, завірену печатками та підписами керівництва;

– інформацію, отриману від залучених для виконання робіт третіх осіб, завірену їх підписами та печатками (у тому числі результати проведення попередніх аудиторських перевірок, звітів про оцінку);

– інформацію, отриману від спеціалізованих організацій (галузеві аналітичні огляди та ін.), таку що підлягає оприлюдненню;

– інформацію усного характеру.

Основні джерела інформації для проведення незалежного аудиту достовірності виконаної оцінки підприємства або бізнесу, що підлягає продажу подано у табл. 1 [9].

Поданий у табл. 1 перелік носить попередній характер і може бути скорочений або розширений після детального ознайомлення аудитора із завданням перевірки та детального аналізу специфіки і стану об'єкта оцінки.

За результатами аудиторського дослідження повинен бути наданий висновок про достовірність всіх етапів проведення оцінки: обраних методів її здійснення; повноти охоплення об'єктів та питань, що підлягали оцінці; підтвердження визначеної ціни не лише окремих майнових елементів, але і вартості гудвіла підприємства; дотримання вимог чинного законодавства (зокрема, Закону України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні"). Аудитор повинен чітко вказувати на виявлені недоліки, а також надавати рекомендації щодо їх усунення.

Таблиця 1. Джерела інформації для проведення незалежного аудиту достовірності виконаної оцінки підприємства або бізнесу

№ п/п	Інформація		
	Про підприємство загального характеру	Для визначення ефективності діяльності підприємства на рівні галузі	Про специфіку бізнесу або діяльності підприємства
1	Дані про права і терміни володіння майном (документи про реєстрацію земельних ділянок та нерухомості, що належить підприємству, кадастрові виписки та ін.)	Характеристика і динаміка розвитку галузей, що впливають або можуть вплинути на діяльність підприємства	Характеристика бізнесу, права на володіння ним, привілеї та зобов'язання, фактори, що впливають на контроль ним та різного роду угоди, що обмежують продаж або передачу бізнесу
2	Засновницькі документи	Економічні фактори, що впливають на діяльність підприємства	Характер, історія та перспективи розвитку бізнесу
3	Баланс та розширені звіти про прибутки і збитки за попередні роки	Прогнози щодо фонду заробітної плати	Фінансова інформація за попередні роки
4	Фінансова та управлінська звітність, кошториси, прогнози, бізнес-план підприємства, техніко-економічні обґрунтування інвестиційних проектів	Ринковий попит на продукцію (послуги), що виготовляє підприємство	Попередні угоди, що стосуються бізнесу
5	Розшифровка постійних та змінних витрат	Можливі майбутні конкуренти	Інформація про управлінців усіх рівнів та персонал
6	Склад і поелементна характеристика основних засобів	Потужності клієнтів та постачальників	Патенти, винаходи, ноу-хау, товарні знаки, авторські права, напрацьовані бази даних
7	Виробничі потужності підприємства	Вплив можливих змін у законодавстві на державному та міжнародному рівнях	Відомості про конкурентів
8	Розшифровка довгострокових фінансових активів		
9	Контракти з покупцями та постачальниками		
10	Розшифровка кредиторської та дебіторської заборгованостей: за строками утворення, за видами заборгованості, частка сумнівної заборгованості		

Користувачами цієї інформації найчастіше виступають інвестори, кредиторі, покупці підприємства або бізнесу, власники. Для них аудит виконаної вартісної оцінки стає гарантом того, що прийняті рішення на основі цієї оцінки будуть правильними. Таким чином саме незалежний контроль є одним із важливих факторів їх економічної безпеки.

Практика показує, що на даному етапі вже сформувався попит на аудит достовірності оцінки вартості підприємства, однак цей напрямок перевірки поки ще не набув широкого розповсюдження у нашій державі та потребує подальших досліджень. Зокрема необхідно розробити методіку проведення такого виду аудиту, його нормативно-правове регулювання. Поміж великої кількості аудиторських фірм, діючих в Україні, лише одиниці надають послуги з оцінки вартості підприємства, в той же час у переліку їх послуг не знаходимо аудиту вже здійсненої оцінки вартості об'єкта. Однак ринкові умови господарювання вказують на необхідність розвитку описаного напрямку аудиту, який в майбутньому може стати обов'язковим у випадках приватизації та продажу великих підприємств.

Список використаних літературних джерел:

1. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/188188433_ekonomikametodi_otsinyuvannya_vartosti_biznesu.html 2. Боїла Л.І. Незалежна перевірка достовірності оцінки вартості підприємства як запорука його економічної безпеки / Л.І. Боїла // Збірник статей до круглого столу "Контроль як фактор економічної безпеки підприємства". – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 11-15. 3. Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и управление стоимостью предприятия: учеб. пос. / С.В. Валдайцев – М.: ЮНИТИ-ДАНА.

2001. – 720 с. 4. Єрофеева Т.А. Підходи до оцінювання вартості бізнесу: проблеми їх використання / Т.А. Єрофеева // Наукові записки, 2007. – Т. 68. Економічні науки. – С. 25 – 30. 5. Закон України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність" із змінами і доповненнями, внесеними Законами України № 1992-IV від 9 вересня 2004 р. 6. Національний Стандарт № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав". Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1440 від 10 вересня 2003 р. 7. Національний Стандарт № 2 "Оцінка нерухомого майна" Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1442 від 28 жовтня 2004 р. 8. Національний Стандарт № 3 "Оцінка цілісних майнових комплексів", затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1655 від 29 листопада 2006 р. 9. Оценка рыночной стоимости предприятия. Методические рекомендации по оценочной деятельности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cfin.ru/finanalysis/value/mr_business-2.shtml 10. Постанова Кабінету Міністрів України "Загальні засади оцінки майна та майнових прав" від 10.09.2003 р. № 1440 "Про затвердження Національного стандарту № 1" // Офіційний вісник України, 2003. – № 37. – 629 с.

БОЇЛА Леся Ігорівна – кандидат економічних наук, викладач кафедри аудиту, ревізії та контролю Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

– фінансово-господарський контроль в галузях економіки; – облік витрат на залізничному транспорті.

Стаття надійшла до редакції: 10.11.12 р.